

## **Posudek diplomové práce Bc. Ireny Kvízové *Přínos občanského sektoru pro rozvoj kritického myšlení v české společnosti***

Posuzovaná diplomová práce se zabývá aktivitami občanské společnosti zaměřenými na rozvoj tzv. kritického myšlení. Autorka nejprve vymezuje základní pojmy a přibližuje vývoj kritického myšlení v dějinách filosofie. Dále popisuje rozvoj soudobého hnutí kritického myšlení v USA a Evropě. V empirické části práce představuje profily dvou českých neziskových organizací zaměřených na kritické myšlení a zpracovává výsledky emailového dotazování jejich představitelů.

Jazyková úroveň práce, bibliografické odkazy i členění do kapitol jsou velmi dobré. Schéma na s. 13 není včleněno do textu a jen volně „visí“.

Téma je málo frekventované, vhodně úzké pro žánr diplomové práce, a tedy dobře zvolené. Jako první pokus o přehledné zmapování dané oblasti text hodnotím pozitivně, ale k detailům provedení mám několik vážnějších výhrad.

Autorka věnuje příliš mnoho pozornosti obecně známým, a proto nepříliš plodným námětům, a naopak nedostatečně se snaží o originální zpracování tématu hnutí a neziskových organizací zabývajících se kritickým myšlením. Nezdá se úplně nutné informovat o vývoji filosofie od Sókrata až po Poppera a Habermase (to lze najít v každé učebnici filosofie, odkud autorka také převážně čerpá). Přehled je nutně banální, kusý a otevřený mnoha námitkám. Údajná tradice kritického myšlení táhnoucí se napříč stoletími je spíše jen konstrukt vytvořený současnými propagátory hnutí kritického myšlení. Sókratés, Platón, Descartes a jiní jmenovaní filosofové, ba ani Sumner nejspíš nechtěli být na prvním místě představiteli kritického myšlení, ale šlo jim o zcela jiné cíle. Mluvit o nich jako o představitelích kritického myšlení znamená velmi vážnou redukci, a tím i dezinterpretaci jejich pozic. Popper a Albert se sice cílům hnutí kritického myšlení v určitém smyslu přibližují, ale jejich filosofie je opět výrazně bohatší, a jak ukazuje jeden citát z rozhovoru, přírodovědci, kteří v hnutí kritického myšlení nejspíš převažují (což autorka nikde explicitě neříká), někdy Poppera ani neznají. A je překvapivé, že mezi představiteli tradice kritického myšlení - což je v podstatě popularizovaná metodologie exaktních věd - se neobjevují přírodovědci, logikové ani - tedy kromě Poppera a Alberta - teoretici vědy.

Naopak málo prostoru je věnováno empirickému zpracování vývoje hnutí kritického myšlení zejména v západní Evropě a USA, kde se zrodilo. Autorka prezentuje nezbytné minimum, ovšem dosti suchou a byrokratickou formou. V domácím prostředí toho mnoho ke zkoumání zřejmě není, ale možná by jiná organizace výzkumu autorce umožnila zjistit více o vývoji neinstitutionalizovaného hnutí kritického myšlení v českých zemích (třeba v prostředí přírodovědecky zaměřených fakult a vědeckých ústavů) i o historii obou zkoumaných NNO.

Práce je nedostatečně teoreticky fundovaná. Autorka prezentuje teoretické přístupy, ale pouze popisně a historicky, její teorie nijak nesytlí empirickou analýzu. V textu nejpodrobněji vyložený teoretický exponát, Popperova filosofie, je teorií poznání nebo snad také jakousi

svéráznou makropolitickou teorií, nikoli teorií sociálních organizací a hnutí, a není tedy vhodná jako podklad ke zkoumání NNO a sociálních hnutí. Bez teorie je úroveň interpretací podaných v empirickém výzkumu – jak profilů organizací, tak kvalitativních rozhovorů – velmi nízká, jednoduše induktivní.

Výrazným metodologickým problémem textu je nevyřešené napětí mezi normativním východiskem a cíli empirického výzkumu. Autorka se zjevně ztotožňuje s ideálem kritického myšlení a je přesvědčena o tom, že kritické myšlení má být ve společnosti co nejvíce rozšířeno. Toto přesvědčení zabarvuje i empirickou analýzu organizací. Místo výzkumu organizací autorka provedla rozhovory, v nichž se zaměřuje na to, jak respondenti chápou pojem kritického myšlení, jak zdůvodňují jeho platnost a jak vidí jeho dopady na společnost. Protože však v jejím vzorku jsou pouze představitelé hnutí kritického myšlení, obraz kritického myšlení, který z analýzy vychází, je přirozeně superpozitivní (zkreslení způsobené výběrem vzorku, *selection bias*). Také zaměření analýzy se oproti deklarovanému cíli posouvá jinam: autorka zkoumá postoje a konstrukce respondentů, nikoli reálné vazby kritické myšlení – občanská společnost, ač právě zkoumání tohoto vztahu je deklarováno jako „obecný cíl“ jejího textu.

Silné normativní východisko se projevuje i v tom, že v práci nelze (paradoxně) najít kritickou distanci vůči požadavkům hnutí kritického myšlení. Mohou být všichni lidé nebo třeba jen většina kriticky racionální? Není velká část sociálního jednání nutně neracionální? I vcelku velmi racionálně založení autoři, jako třeba Vilfredo Pareto se svým konceptem reziduí, věnovali velké úsilí snaze postihnout pomocí racionální analýzy obrovskou oblast neracionálního lidského jednání.

A dále, není záběr hnutí kritického myšlení omezený pouze na boj s předsudky a pověrami, jež spadají do oblasti přírodovědeckého zkoumání, a lze je přírodovědecky vyvrátit? Pokud ano, je význam kritického myšlení v tomto smyslu pro občanskou společnost opravdu tak velký, jak autorka tvrdí? A lze pak klást rovnítko (jak autorka v zásadě činí) mezi Popperovu filosofii a hnutí kritického myšlení? Není pro racionální způsoby jednání v občanské společnosti vhodnější užívat dobře známé sociologické pojmy, jako např. racionalizace (Weber) nebo dnes tak populární reflexivita (Giddens, Beck atd.)? Toto jsou jen některé z mnoha otázek, které se nabízejí a které v práci nelze najít, o odpovědích ani nemluvě.

Kvalitativní analýza rozhovorů přináší informativní sondáž do názorů pár představitelů hnutí kritického myšlení v Česku, což je poměrně zajímavé, ale nedospívá k hlavnímu cíli kvalitativního sociálního zkoumání, tak jak bývá obvykle definován: formulovat podložená teoretická tvrzení postihující poměry ve zkoumané oblasti. Zkreslení způsobené výběrem (*selection bias*) je naprosté a z kódování a interpretace nevystupují žádné obrysy možné podložené teorie vzájemného působení kritického myšlení a občanské společnosti.

**Diplomovou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit 14 body.**

V Praze 5. 9. 2007

Marek Skovajsa, Ph.D.